

KONYA'DA BULUNAN YENİ BİR LÂHİD

Prof. Dr. ARİF MÜFİD MANSEL

1951 senesi Haziran ayında İstanbul Üniversitesi Arkeoloji bölümü öğrencileri ile yaptığımız bir tetkik seyahatinde son merhale olarak Konya'ya uğramış ve bu önemli kültür merkezinin eski eserlerini yakından görmek fırsatını elde etmiştik. Bu arada yeni baştan İplikçi camiinde tasnif ve tertip edilmiş olan Arkeoloji Müzesini, değerli müdürü Bay Zeki Oral'ın rehberliği altında, gezerken bundan takriben iki sene önce Konya'da bulunmuş bir lâhid dikkat nazarımı çekmişti. Bu enteresan eserin neşri için bana lüzumlu malûmatı veren sayın Zeki Oral'a teşekkür etmeği bir borç sayarım.

Muhtelif cephelerden alınmış resimlerini (res. 1-3) dercettiğimiz lâhid Konya'da İhsaniye mahallesinin 414 numaralı sokağında, Nefise Şen Yıldırım'a ait 12 numaralı evin bahçesinde kuyu kazılırken 3 metre derinlikte görülmüştür. Bunun üzerine 25 Ağustos 1949 da Müzeler idaresi keyfiyetten haberdar edilmiş, icabeden teribat alındıktan sonra lâhidin etrafı açılmış ve lâhidin uzun mihverisi ile doğu-batı istikametinde durduğu görülmüştür. Kuyudan ilk önce lâhidin evvelce iki parçaya ayrılmış olan kapağı çıkarılmış, bu suretle açılan lâhid teknesinin içinde kalın bir çamur tabakasına ve bunun içinde bir hayli insan kemiğine rastlanmıştır. Lâhid kuyudan vinçle çıkarılmış ve 30 Ağustosta müzeye nakledilmiştir.

Mermerden yapılmış olan lâhid halen müzede 700 envanter numarasını taşımakta, kaidesi ve yan cidarları dikdörtgen şeklinde bir tekne ve semerdam şeklinde bir kapaktan ibaret bulunmaktadır. Teknenin uzunluğu 2.19, genişliği 1.09, yüksekliği 0.85 metredir. Kapağın uzunluğu 2.39, genişliği 1.29, azamî yüksekliği 0.40 metreyi bulmaktadır.

Teknenin kaidesinde basit silmeli bir kısım vardır. Bunun üzerinde kenarları silmeli şeritlerle tahdit edilmiş dikdörtgen panolar vücuda getirilmiş, bunların içine kenarları yine silmeli eşkenar dörtgenler (mainler) oturtulmuş, köşelerdeki üçgen sahalar ise kabartma şeklinde yaprak, çiçek ve sebze motifleri ile doldurulmuştur. Lâhidin

esas uzun cephesinde (res. 1) çerçevesi kitabe levhası ve bu levhanın sağında ve solunda ikişer pano vardır. Kısa taraflarda ikişer (res. 2), arka cephede ise dört pano mevcuttur.

Semerdam şeklindeki kapağın üzerinde kabartma olarak 0.40 metre genişliğinde yassı kiremitler (*tegulae*), bunların faslı müstereklerini örten ince uzun ve uçlarına doğru hafifçe genişleyen kiremitler (*imbrices*), bunların ağızlarında ise arslan başı şeklinde antefiks'ler gösterilmiş bulunmaktadır. Mahya kiremitleri de yine kabartma olarak tebarüz ettirilmiştir. Kapağın balık sırtı şeklinde iki tarafa meyilli üst sathı kısa taraflarda üçgen alınlıklar meydana getirmektedir. Alınlıkların ortasında basit silmelerle çevrilmiş çukur üçgen bir saha ve bu sahanın ortasında göbekli bir kalkan, köşelerde ve üstte üzerleri işlenmemiş akroterler görülmektedir (res. 2). Kapağın teknenin üzerine oturtulmasını kolaylaştırmak için kısa taraflarda birer, uzun taraflarda ise ikişer tane dörtgen çıkıntı vardır.

Lâhdin esas uzun cephesinde, 0.44 x 0.40 m. eb'adında çerçevesi levhanın içinde 9 satırlık yunanca bir kitabe vardır (res. 3). Harf yüksekliği 3 santimetredir.

Φούτιος Αἴλιος Μαρ-
τύρις ζῶν φρονῶν
κατεσκεύασεν τὴν
σορὸν ἑαυτῶ καὶ Αἰ-
5 λία Ζόη γυναικὶ αὐ-
τοῦ ὅς δε ἂν ἕτερ-
ος ἐπισβιάσῃται
ὑποκείσεται τῶ
ταμείῳ (δηνάριᾳ) βφ'

Tercümesi: "Phutios Ailios Martyris tam şuurlu olarak yaşarken lâhdi kendisi ve karısı Ailia Zoe için yaptırdı. Başka bir kimse (lâhde) bir tecavüzde bulunacak olursa vergi dairesine 2500 denar ödeyecektir."

Bu lâhid Konya'da münferit kalmamakla beraber, oldukça nadir bir Anadolu lâhid tipini temsil etmesi bakımından önemlidir. Bu lâhde pek fazla benzeyen diğer bir lâhde Konya'da Sahip Ata mes-cidi portalının sol tarafında minare kaidesinde rastlıyoruz. Burada çeşme yalağı olarak kullanıldığı anlaşılan bu lâhdin uzunluğu 2.245,

yüksekliği 0.90 ve derinliği 1.13 metredir (res. 4-5).¹ Esas cephesinde, içinde yazı bulunmayan çerçevesiz kitabe levhasının sağında ve solundaki dikdörtgen panoların içinde eşkenar dörtgenler bulunmakta, bunların üzerinde Medüz başları göze çarpmaktadır. Köşelerde kuş, yunusbalığı v. s. gibi motifler yer almıştır. Kısa taraflarda, aynen bizim lâhidde olduğu gibi, iki büyük pano, köşelerde nebatî motifler vardır.

Laodikeia Kombusta (Yorgan Lâdik) civarında Suverek'te bulunmuş olan benzer bir parça kitabe levhasının sağında ve solunda birer pano, bunların içinde rozetlerle süslü eşkenar dörtgenler ihtiva etmekte, fakat Konya lâhidlerine nazaran daha sathî ve itinasız bir işçilik göstermektedir.²

Belki ileride Konya dolaylarında yapılacak araştırmalarda aynı gruba dahil başka benzer parçalar bulmak mümkün olacaktır. Belki de aynı tip lâhidler benim göremediğim eserlerde neşredilmiştir. Fakat bukabil lâhidlerin çok olmadığı, binaenaleyh Konya lâhdinin nadir bir tipi temsil ettiği söylenebilir.

Konya lâhdinde tekne ile kapağını ayrı ayrı gözden geçirmek lâzımdır. Tekne silmeli pano taksimatı ile hiç şüphesiz bir tahta sandukayı, kapak ise kiremitleri, akroter ve antefiks'leri ile bir mâbed yahut bir ev damını taklit etmektedir. Binaenaleyh burada aynı eserde, esasında birbirine ilgisi olmaması gereken iki unsurun, yani tahta sanduka ile arşitektonik ev damı unsurlarının birleştirilmiş olduğuna şahit oluyoruz. Lâhid, teknesi bakımından, oldukça nadir bir gruba girmekle beraber kapağı bakımından iyi bildiğimiz bazı lâhid gruplarına bağlanmaktadır. Bu kapak şeklinin en yakın benzerlerini bugünkü Antalya etrafında, muhtelif teraslar halinde Toroslardan denize doğru alçalan düzlüklere tekabül eden eski "Pamphylia" bölgesinde, buluyoruz. Perge (Murtuna) şehrinin batı mezarlığında 1946 senesinde yaptığım araştırmalar ve kazılarda hemen hemen aynı şekilde bir kapak ihtiva eden bir lâhde rastlanmıştır (res. 6).³

¹ Bu lâhdin resmini Konya Selçuk âbidelerinden bahseden muhtelif eserlerde bulmak mümkündür. Meselâ bk. F. Sarre, *Konia, Seldschukische Baudenkmäler* (Berlin, senesiz), lev. XI.

² *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* I. Edited by W. M. Calder (Manchester 1928), s. 109, not. 205.

³ Arif Müfid Mansel-Aşkıdıl Akarca, *Perge'de kazılar ve araştırmalar - Excavations at Researches at Perge* (Türk Tarih Kurumu yayınlarından: V. seri, no. 8), Ankara 1949, s. 7 v.d.

Kazı raporunda 7A numarasını taşıyan ve madalyon taşıyan Eros'lar ve Nike'lerle süslenmiş olan bu lâhdin kapağında aynı kiremitler, antefiks'ler ve bunların altında aynı dörtgen çıkıntılar görülmekte, kısa taraflarda alınlıklar içinde aynı göbekli kalkana rastlanmaktadır.⁴ Aradaki fark Perge kapağında akroterlerin işlenmiş ve alınlığın üst çerçevelerinin altına bir dişli şerit ilâve edilmiş olmasına inhisar etmektedir.

Bukabil kapakları ihtiva eden lâhidler asrımızın en büyük lâhid mütehasıslarından Prof. Rodenwaldt tarafından "Pamphylia lâhidler grubu" olarak gösterdiği bir seriye izafe edilmiştir.⁵ Rodenwaldt'ın vücade getirdiği listede Anadolu'nun güney ve güney-batı kıyılarında bulunmuş eserlerden⁶ başka İtalya'da bulunan, fakat oraya Anadolu'dan ihraç edilmiş oldukları anlaşılan lâhidler de vardır. Biz Perge'deki kazılarımız neticesinde Rodenwaldt'ın bazı faraziyelerini teyid etmeğe, aynı zamanda 10 eser ihtiva eden Rodenwaldt'ın listesine mukabil 21 eserden müteşekkil yeni bir liste ortaya koymağa muvaffak olduk.⁶ Yalnız "Pamphylia" lâhidlerinin hakikaten bu bölgede imâl edilip edilmediği halen üzerinde durulacak bir mesele teşkil etmektedir. Esasen Rodenwaldt bu lâhidlerin yapılmasında bazı sabit büyük atölyeler yanında seyyar taşçı ustalarının faaliyetlerinin de hesaba katılması gerektiğini beyan etmektedir.⁷ Şu halde Konya lâhdinin güney bölgelerinden gelmiş bir taşçı ustası tarafından yapıldığını, bu ustanın kapağa kendi ülkesinde revaçta olan bir şekil verdiğini, fakat teknenin tezyinatı için, herhalde lâhid sahibinin arzusunun uyararak, Konya bölgesine mahsus olduğu anlaşılan bir tezyinat sistemi kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Şimdi kitabenin tetkikine geçelim ve onda da güney bölgeleri ile bir münasebet bulunup bulunmadığını araştıralım. Kitabe mealine göre iki kısımdan ibarettir. İlk kısımda "soros" olarak gösterilen

⁴ Aynı eser, levha V. Bu münasebetle aynı eserde, s. 10, Side, Sardes ve Miletos'ta bulunmuş aynı şekilde lâhid kapakları analogi olarak zikredilmiş ve bunların resimleri levha VII de toplu olarak verilmiştir. Bu kapak şeklinin iç Anadolu'ya nüfuz ettiğini son Anadolu seyahatimizde Kayseri müzesinde gördüğümüz bir kapak isbat etmektedir.

⁵ G. Rodenwaldt, *Journal of Hellenic Studies* 53, 1933, s. 197 v.d. Arif Müfid Mansel - Aşkîdil Akarca, *adı geçen eser*, s. 10, 26-27.

⁶ Arif Müfid Mansel - Aşkîdil Akarca, *adı geçen eser*, s. 29-28.

⁷ Rodenwaldt, *adı geçen makale*, s. 206.

Res. 1 — Konya lähdinin esas cephesi.

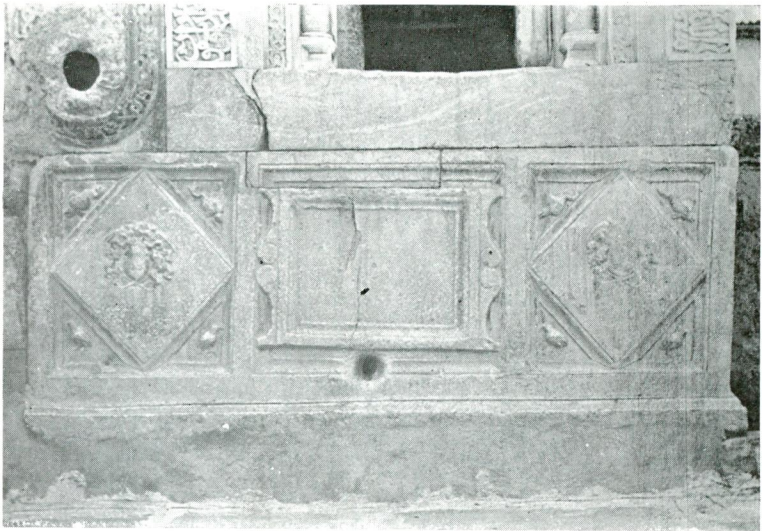

Res. 2 — Konya lähdinin kısa tarafı.

A. M. Mansel

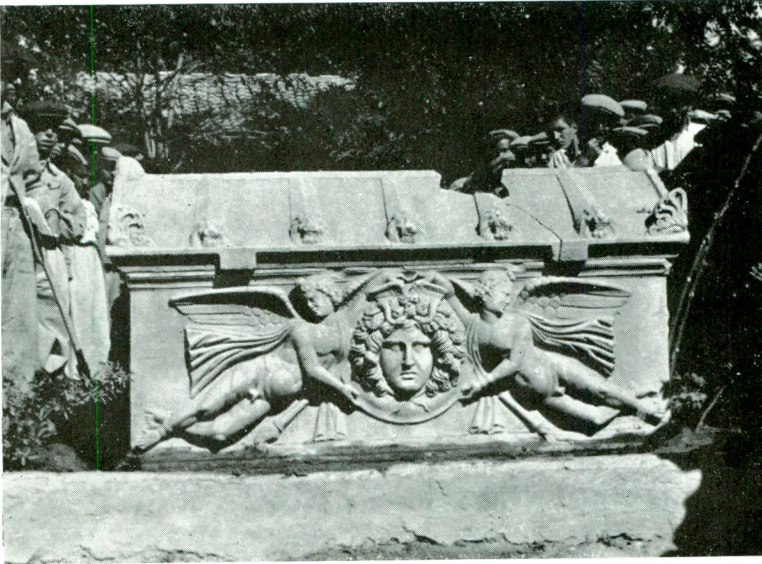
Res. 3 — Konya lähdinin kitabesi.

Res. 4 — Konya, Sahip Ata Mescidi lähdi.

Res. 5 — Konya, Sahip Ata Mescidi lâhdinin kısa tarafı.

Res. 6 — Perge'de bulunmuş lâhid.

lâhdin Phutios Ailios Martyris (Martyrios'un kısaltılmış şekli)⁸ tarafından kendisi ve karısı Ailia Zoe için yaptırılmış olduğu bildirilmektedir. Burada şahısların yunanca adlar (Phutios Martyris, Zoe) yanında lâtince adlar (Ailios-Aelius, Ailia-Aelia) dahi taşımaları tabii bir haldir ve bukabil iki dilden alınmış adlara lâhid ve mezar istelleri üzerinde sık sık rastlamak mümkündür.⁹ Burada, birçok mezar âbidelerinde olduğu gibi, lâhid sahibinin lâhdi yaptırdığı esnada hayatta olduğu bilhassa tebarüz ettirilmiş (zôn), bu suretle yaşayan bir insanın adının bir mezar anıtı üzerinde bulunmasından doğabilecek şeametin önüne geçilmek istenmiştir. Bundan başka lâhid sahibinin şuurunun tam olduğuna (phronôn) işaret edilmekle hem vasiyetnâme şeklinde olan kitabeye, hem de Martyris'in lâhid üzerindeki mülkiyet hakkına meşru bir şekil vermek gayesi güdülmüştür.¹⁰

Kitabenin ikinci kısmı lâhde tecavüzde bulunacaklara muayyen bir para cezası takdir etmekte ve bu cezayı 2500 drahmi olarak tesbit etmektedir. İlkçağda Anadolu'da yaşayan insanlar yaptırılmış oldukları lâhidleri kendilerine ait bir mülk, yani öldükten sonra içinde başka bir hayat sürecekleri bir ev telâkki etmişler, hattâ bazan lâhdi doğrudan doğruya "oikos", yani "ev" olarak adlandırmışlardır.¹¹ Binaenaleyh her şahıs yaptırdığı lâhdi istediği gibi kullanmak ve istediklerine lâhdin içinde yer ayırmak hakkını haizdir. Burada ise Martyris kendisinden başka yalnız karısı için lâhidde yer ayırmıştır. Fakat lâhdin bir mülk, bir ev telâkki edilmesi bunların sahiplerini bazı emniyet tedbirleri almağa sevk etmiştir. Nitekim, defin vukubulduktan sonra kapak tekneye kalın demir yahut tunç kenedlerle muhkem bir surette raptedilmektedir. Fakat bu tedbire rağmen lâhdin açılıp soyulduğu,

⁸ Bazı şahıs adlarının sonundaki "ios" un "is" şeklini aldığı (meselâ Gelasios - Gelasis, Dionysios - Dionysis) Perge lâhidlerinde sık sık görülen bir husustur. Bk. Arif Müfid Mansel - Aşkudil Akarca, *adı geçen eser*; s. 31.

⁹ Arif Müfid Mansel - Aşkudil Akarca, *adı geçen eser*, s. 32.

¹⁰ "Zôn phronôn" formülünü taşıyan Konya havalisi mezar anıtları için bk. *Monumenta Asiae Minoris Antiqua* I, s. 41, not. 70, s. 109, no. 205 (yukarıda tezyinatı bakımından da Konya lâhdi ile mukayese ettiğimiz lâhid parçası). Buckler-Calder - Cox, *Asia Minor 1924. Monuments from Iconium, Lycaonia and Isauria. Journal of Roman Studies* 14, 1924, s. 48, no. 38. Bu misalleri daha da arttırmak mümkündür.

¹¹ Bk. Petersen - v. Luschan, *Reisen in Lykien, Milyas und Kibyrtis II*, s. 191 v.d.

başkaları tarafından gaspedilerek kanunsuz bir şekilde kullanıldığı sık sık vukubulmuş olacak ki lâhid sahipleri lâhdin münhasıran kitabelerde adları geçen şahıslara ait olduğunu, bunlardan başka hiçbir kimsenin lâhde başka bir cesed koyamayacağını tasrih etmek mecburiyetinde kalmışlar, herhangi bir tecavüzde bulunacaklar için şehrin vergi dairesine ödenmesi gereken para cezaları tesbit etmişlerdir. Konya lâhdinde bu cezanın 2500 drahmi olduğunu yukarıda bildirmiştik.

Ceza formülü ihtiva eden bu kitabenin Konya bölgesinde münferit kalmadığını Konya'da bulunan paye şeklinde mezar sunakları açığa vurmaktadır.¹² Burada cezalar 1000, 1500 ve 2500 denar olarak tesbit olunmakta ve vergi dairesi için "tameion" yerine "phis-kos" kelimesi kullanılmaktadır.

Fakat aynı formülleri bir az evvel gözden geçirdiğimiz Perge lâhidlerinde de buluyor ve mütecavizler için şehir yahut imparatorluk vergi dairelerine yatırılmak üzere tesbit olunan ceza miktarlarının umumiyetle 2500 denar olduğunu öğreniyoruz.¹³ Mezar anıtları üzerindeki bukabil cezalara dair önemli bir makale neşretmiş olan İngiliz âlimlerinden Arkwright¹⁴ ceza miktarlarının değişik olmasından bunların devlet tarafından vazedilmiş bir para cezası olmayıp bu paranın lâhid sahipleri tarafından, lâhdin tecavüze uğramasına karşı bir nevi tazminat ve buna ilâveten bukabil hallerde resmî makamları harekete geçirmek ve bir âmme dâvası açmak için bunlara vaadedilen bir nevi rüşvet olduğunu ileri sürmektedir. Lâhdin muhafazası işinin varislere bırakılması en tabîî bir yol gibi görünebilirse de herhalde zamanla edinilmiş tecrübelerle istinaden bu hususlarda resmî makamlara başvurmak tercih edilmiştir. Nitekim, Konya lâhdinin sahibinin de aynı usule başvurmuş olduğunu öğreniyoruz.

Lâhdin tarihinin tesbiti için tezyinatından ziyade kitabesindeki harf şekilleri bize rehberlik edebilecek durumdadır. Buradaki harf şekilleri ile Perge lâhidlerindeki harf şekilleri arasında dikkate değer bir benzerlik göze çarpmaktadır. Bizim kitabe ile Perge'deki 8 nu-

¹² Buckler - Calder - Cox, *adı geçen eser*, s. 47 v.d., no. 36, 38, 39, 40, 41.

¹³ Arif Müfid Mansel - Aşkîdil Akarca, *adı geçen eser* s. 33-34.

¹⁴ "Penalties in Lycian Epitaphs." *Journal of Hellenic Studies* 31, 1911, s. 269 v.d.

maralı girlandlı lâhdin kitabesinin bir mukayesesi¹⁵ bu hususu ispata kâfidir. Perge lâhidleri M.s. 3 ncü asrın ilk çeyreğine tarihlendirilmiştir.¹⁶ Konya lâhdinin de aşağı yukarı aynı devreye ait olduğunu söyleyebiliriz. Eski Lykaonia'ya tekabül eden Konya bölgesinin muhtelif yollarla¹⁷ bağlı olduğu güney bölgeleri, bilhassa Pamphylia bölgesi ile olan münasebetlerini açığa vuran bu lâhdin arkeolojide önemli bir yer alacağına kani bulunduğumuzu son söz olarak tebarüz ettirmek isteriz.

¹⁵ Arif Müfid Mansel - Aşkıldil Akarca, *adı geçen eser*, s. 10 v.d., lev. VII; bilhassa res. 34 ile karşılaştırınız.

¹⁶ *Aynı eserde*, s. 31-32.

¹⁷ Pamphylia'yı doğrudan doğruya Beyşehir - Konya bölgesi ile birleştiren ve "Tabula Peutingeriana"da (X,2) gösterilen yol için: K. Miller, *Itineraria Romana*, s. 731; D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor* I, s. 266, II, s. 1140, not 18.

EIN NEUER SARKOPHAG AUS KONYA

(Auszug)

A. M. MANSEL

Es wird in diesem Aufsatz ein Sarkophag besprochen, der im Jahre 1949 in Konya (Ikonion) im Viertel Ihsaniye, im Garten einer gewissen N. Ş. Yıldırım zufällig entdeckt und kurz danach in das Antikenmuseum zu Konya gebracht wurde, wo er jetzt die Inventarnummer 700 trägt.

Es handelt sich um einen marmornen Sarkophag, dessen Kasten (Länge 2,19 m.; Breite 1,09 m.; Höhe 0,85 m.) die Form einer Holztruhe wiedergibt. Die Aussenseiten mit grossen, in rechteckige Felder gesetzten Rauten und mit Blumen-, Blätter- und Gemüse-motiven in den Zwickeln, imitieren deutlich eine Holzvertäfelung. Der Deckel (Länge 2,38 m; Breite 1,29; Maximalhöhe 0,40 m.) weist dagegen die Form eines mit "tegulae" und "imbrices" und an deren Ecken mit Antefixen in Form von Löwenköpfen versehenen Hausdaches auf. Auf dem Giebfeld ist ein runder Schild, an den Giebelecken Akrotere vorhanden.

Sie Inschrift auf der Hauptseite (S. 362) besagt, dass dieser Sarkophag von Photios Ailios Martyris (gekürzte Form für Martyrios; vgl. Anm. 8 im türkischen Text) für sich selbst und für seine Frau Ailia Zoe angefertigt worden ist und bestimmt eine Geldstrafe von 2500 Denaren für diejenigen, die gegen ihn Gewalt antun.

Dieser Sarkophag, der zwei heterogene Elemente, nämlich einen Kasten in Form einer Holztruhe mit einem architektonischen Element, nämlich einem Deckel in Form eines Hausdaches vereinigt, stellt eine seltene Sarkophagform dar, die in Lykaonien vereinzelt aufkommt (für Analogien Anm. 1-2). Interessant ist, dass der Deckel, sowie die Inschrift nach Buchstabenform und Inhalt Beziehungen zu einer Gruppe von Sarkophagen aufweist, die von Rodenwaldt als "pamphylich" (Anm. 5) bezeichnet worden sind und die an der Südküste von Kleinasien, in Lykien oder wahrscheinlicher in Pamphylien angefertigt worden sind. Aufschlussreiche Parallelen bieten vor allem Sarkophage, die vom Verfasser dieser Zeilen in der Westnekropole von Perge entdeckt worden sind (Anm. 3) und die dazu helfen, den Sarkophag in das 1. Viertel des 3. Jhs.n.Chr. zu datieren und zugleich Aufschlüsse über die Beziehungen des lykaonischen Hochlandes zu den südlichen Küstengebieten zu geben (Anm. 17).